

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE BİLGİ-BİLGİ İNSANI-BİLGİ TOPLUMU

Ender BİLAR*

Avrupa Birliği, İkinci Dünya savaşıdan sonra oluşan şartların bir ürünü sayılabilir. 25 yıllık bir dönem içinde iki dünya savaşına sahne olan Avrupa’da yeni bir savaş önleminin yöntemleri araştırılırken o yıllardaki Fransa Dışişleri Bakanlığından Robert Schuman ilginç bir fikir ortaya attı. Ülkelerin savaş gücünün temelini oluşturan kömür ve çeliğin üretimi ve kullanımı devletler üstü bir kurum tarafından düzenlenmeli ve denetlenmeliydi. Bu fikir büyük destek buldu.

Bu amaçla 18 Nisan 1951’de Paris’te, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg’un katılımıyla Avrupa kömür ve çelik topluluğu kuruldu. Daha sonraki yıllarda bu işbirliğinin kapsamı genişletilerek 25 Mart 1957’de nükleer alanda işbirliğini öngören Euratom ve bugünkü Avrupa Birliğinin temelini oluşturan Avrupa Ekonomik Topluluğu örgütlerini kuran antlaşmalar imzalandı. Daha sonraki yıllarda bu üç kuruluş birleştirildi ve Avrupa Toplulukları adını aldı, 1992 yılında Maastricht Antlaşması’ndan sonra Avrupa Birliği’ne dönüştürüldü (Öymen, 2003, s.251).

Ülkemizin Avrupa Birliği ile resmi ilişkileri 30 Haziran 1959 tarihinde başlamış olup, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan “Ankara Antlaşması” ile ortaklık ilişkilerimiz resmi düzeyde başlamıştır. Tam üyelik ile ilgili çabalarımız da yaklaşık 42 yıldır süregelmektedir. 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ile ilgili olarak müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlayacağı kararlaştırılmıştı.

Uygarlık tarihinin temel ögesi bilgi, tarihten önceki çağlarda sözlü töreler, efsaneler ve destanlar olarak insanoğlunun yaşamında yer almıştır. Daha sonra yazının icadıyla ikinci bir bilgi kaynağı türü olarak, yazıtlar, anıtlar, kutsal kitaplar ortaya çıkmıştır. Bugünkü yaşadığımız çağda ise dijital bilgi, cd, disket, elektronik kaynaklar olarak adlandırılmaktadır.

* Trakya Üniversitesi Edirne (bilar@trakya.edu.tr).

İnsanoğlu varoluşu ile birlikte yaşamak için bilgiye her zaman ihtiyaç duymuştur. İlkel toplumda insan doğanın kendisine verebildiği ile yetinmek zorundaydı. Topladığı meyveyi yiyordu. Eğer çok besleyici bir meyve ise “aman ne güzel iyi bir bitki” zehirli ise, öldürücü bir meyve ise yine çok iyi, tabii ki o meyveyi yiyen adam için değil. Ama toplum için çok iyi. Çünkü yapmış olduğu bu eylem sonucunda bir bilgiye sahip olmuştu: “Filanca ağacın meyvesini yeme ölürsün”. Dünyanın en değerli bilgisi. Peki tarım toplumuna geçildiğinde ne oldu? İnsan artık alet yapmayı öğrendi, toprağı işledi, hayvanları evcilleştirmeyi öğrendi ve bilgi yine çok önemliydi. Tarım toplumu insanı alet yapımında çok gelişmişti ama yine fiziksel gücünü ve zekasını kullanıyordu. Sanayi toplumu ise, kol gücünü son derece kuvvetlendirmişti. Makinayı bulmuştu, fabrikasyona geçmişti tabii çok övündüğü bir şey vardı. Artık o okur-yazardı. Çünkü eğitim yaygınlaşmaya başlamıştı ve zorunluluk haline gelmişti. Sanayi sonrası toplumda ise insan birde baktı ki kol gücünü hakikaten çok kuvvetlendirmiş ama yeterli değil. Beyin gücünü kuvvetlendirici bir alet buldu: Bilgisayar. Onu geliştirdi ve kullanırken ortaya yeni bir deyim çıktı. Bilgisayar okur-yazarlığı (Yurdadog, 2000, ss. .147-148).

Daha sonraki süreçte İnternet kavramının ortaya çıkışıyla birlikte bilgiler interaktif ortamdan dağılmaya başladı ve dijital okur-yazarlığı çıktı. Tüm bu süreçler içerisinde teknoloji alanındaki bu gelişmeler sonucunda insan unsurunun önemi daha da arttı. Ama nasıl bir insan? Eğitilmiş, bilgili insan, bilgi insanı.

İşte yukarıdaki toplumsal gelişimlerde olduğu gibi, bilgi, insanın kendini, toplumu ve doğayı anlama çabasının sonucunda ortaya çıkan yargıdır. Bilgiye kişisel deneyimler sonucu ulaşılabileceği gibi, insanlığın bilgi birikiminin aktarılması yoluyla da edinilmesi mümkündür (İrmak, 2000, s.143).

Birey ve toplum olarak insan, fikir ve ürünlerin kültürel etkileşimidir. İnsanlar, bir toplumun üyesi olarak eğitim süreciyle kültürü yaratıyorlar ve o yarattıkları kültüründe bir ürünü oluyorlar. Yani toplumun üyesi insan, eğitimin süreci ise kültürdür (Bozkurt, 2000, s. 120). Bunların sonucunda bilgi insanı olarak bilgi birikimlerini kendilerinin ve toplumlarının ilerlemesi, aydınlanması süreçlerinde doğru bilgiyi kullanarak gerçekleştirebiliyorlar. Şu bir gerçek ki, bilginin olmadığı, bilgi insanının bulunmadığı toplumlarda demokrasinin varlığını düşünmeye imkân yoktur.

Bir ülkede demokrasi demek, insanların kendisini yönetecek olan kişileri seçmesi demektir. Kendisini yönetebilecek kişileri seçmesi için ilk önce kendisinin ne istediğini, kendi haklarının neler olduğunu, birlikte yaşadığı insanların haklarının neler olduğunu bilmesi ve bunları belirledikten sonra bunlara uygun yöneticiler grubunun başa getirmesi lazımdır. Bütün bunların hepsi için de her alanda “Bilgili-Bilgi insanı” olmak gerekir (Çapar, 2000, s. 53). Bilgi insanı olabilmek için de bilgi okur-yazarı olmak, yani ihtiyaç duyduğu bilgiye gidip erişebilmeyi ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmayı bilen kişi olmak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğunda 19.yüzyıla kadar yaşanan süreç, bilgi üretim ve eğitim sisteminin bilgi üretir hale gelmesini sağlayamamıştır. Ama batı’dan bilgi aktarımındaki zaman aralığını küçültmüş, çok kanallı ve kurumsallaşmış hale getirilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1993, s. 196). Tarım toplumundan sanayii toplumuna geçiş süreçlerindeki aksaklıkların yanında matbaanın geç gelişi gibi nedenler toplumun okur-yazar olmasına engel olmuştur. Sonuçta bilgi toplumuna geçiş sürecinde de bunun sıkıntıları hala görülmektedir. Küreselleşen dünyada bilgi insanı dijital okur-yazar olurken, biz hala okur-yazar’dayız! Sonuçta bizler sözlü kültürden yazılı kültüre geçememenin sıkıntılarını yaşamaktayız. Hele bugünkü çağda yazılı kültürün efendisi, elektronik kültür’ün kölesiyiz (Kongar, 1993, s. 3).

Halbuki 1926 yılında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati T.C. Hükümetinin milli eğitim politikasını açıklarken “Türkiye Cumhuriyeti her köyde bir öğretmen bulunduracaktır. Bu yolda büyük aşamalar yapılacağına içtenlikle inanılmaktadır. Günün birinde bir maarif vekili çıkar da Türkiye’nin her köyünde öğretmen var, her köyde tedrisatın yapılması için bütün imkanlar tamamdır derse, mektep çağındaki bütün çocuklar mecburi eğitim görebiliyorsa, o zaman Türkiye Cumhuriyeti’nin çizdiği hedeflere varılmış” (Adem, 2000, s. 40) diyerek yol haritasını çizmiştir. Ancak geçen 79 yıl içerisinde çizilen yol haritasında belirlenen hedefe ne kadar ulaşılmıştır?

İsterseniz birkaç örnekle bunu belirleyelim. En az kitap okuyan Avrupa ülkelerinden İspanya’da bin kişiye 170 kitap düşerken, Türkiye’de bin kişiye 7 kitap düştüğünü ifade eden eğitimciler, bu kitapların bile okuyucu bulamadığını belirtiyorlar. İngiltere’de ortalama olarak bir kişinin yılda kitaba 45 sterlin, Almanya’da 60, Türkiye’de ise 2 sterlin harcadığını, batı dünyasının bilgi toplumunda yaşayan insanların ihtiyaç sıralamalarında kitap okuma 18. sırada yer

alırken Türkiye’de 222. sırada yer almaktadır (Cihan, 2000, s. 244). 1950’li yıllarda Türkiye’de 2820 tane halkevi ve halkodası kütüphanesi bulunmakta iken, bugün 1.432 halk kütüphanesi mevcuttur* 1960’lı yıllarda basılan kitap sayısı 6.000, nüfus 22 milyon iken şimdi 70 milyon nüfus basılan kitap sayısı 10 binlerle ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Hollanda’nın Avrupa Birliği Sorumlusu (commissioner) Frits Bolkestein’de “Türkiye’nin AB karşısındaki en önemli eksikliklerini sıralarken, “batı anlamında elit aydın sayısı azlığı” (Törüner, 2005, s.8) ifadesini kullanmaktadır.

İşte tüm bu istatistik bilgiler ne yazık ki eğitilmiş insan gücüne, bilgi insanının oluşumuna yaptığımız desteğin sonucunu göstermektedir. T.C. hükümet bütçelerinde eğitime, kültüre, bilime ve teknolojiye ayrılan rakamlar ya binlerle ya da %1-9 rakamlarla ifade edilebilmektedir. Bütçedeki bu duruma eğitim sistemimizin olumsuzlukları da eklendiğinde ortaya çıkan sonuçlar, doğal olarak eğitilmiş insan gücünün oluşumunu etkilemektedir.

Yaşadığımız “**bilgi toplumu**”nda artık düşünen insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Düşünmek, kişiye yakışan, onun var olduğunu kanıtlayan, yaşam boyunca sürdüreceği ussal bir eylem, gerekli bir niteliktir. Düşün ve bilgi toplumu olma koşulu düşünmekten, üretmekten geçmektedir (Serinözü, 2005, s.2). Düşün-Öğren-Yaşa felsefesi öne çıkmıştır. İnsanların düşünmesi gerektiği ama düşünebilmek içinde düşünmenin hammaddesi olan bilgiye ihtiyaç duyulduğu, ihtiyaç duyduğu bilgiyi öğrendikten sonra hayata geçirerek ürettiği yeni bilgiyi yaşama geçirmesi gerekmektedir. Çünkü bu yaşadığımız çağın yani “**Bilgi Toplumu**”nun olmazsa olmazı olarak “**Bilgi**” ortaya çıkmaktadır.

Bugün “**Bilgi Toplumu**”na geçiş sürecinde değişimi sağlayabilmek için sürekli kendini yenileyen, yeni bilgiler edinmeyi bir kültür haline getirmiş bir toplum dokusu gerektirmektedir. Burada bize düşen bir görev var. Yaşam boyu öğrenme programlarında yer almak, işlerimizi öğrenme merkezli olarak yapmak (Aslan, 2000, s. 235).

Dünyada bilgi toplumuna yönelik ilk çalışma 1962 yılında “ABD’de üretim ve bilginin dağılımı” adıyla yayınlanmış ve enformasyon sektörüne ilişkin meslekler ve enformasyon endüstrileri tanımlanmıştır.

* http://kygm.kulturturizm.gov.tr/genel_istatistik.asp (29.8.2004)

Bilgi toplumunda amaç, ekonomiyi yeniden yapılandırırken çalışma alanlarında daha bilgi-yoğun hale gelebilmektir. Bu hedefleri beraberinde getirecek öncelikli gereksinim, nitelikli işgücü talebini karşılayacak, kaliteli bir eğitim ve öğretim sistemi geliştirmektir. Bu sistem içinde yetişecek insan kaynağının, bilgi toplumunun yararına kullanılmasını sağlayıcı ve yaratıcılığı destekleyici, içinde sürekliliği taşıyan bir kültürde oluşturulması gerekmektedir. Oluşan bu bilgi toplumunun, bilgili bir yurtdaş kitlesi yaratarak demokrasiyi güçlendirmesi, politik hedefi oluşturmaktadır. Diğer bir hedef ise küreselleşen dünyada, toplumun yerel kültürlerini güçlendirmektir (Gürbüz, 2003, s. 18).

Avrupa Birliği, kuruluşundan bugüne kadar ürettiği politika ve projeleriyle farklı kültür yapılarındaki toplumları bir araya getirerek kültürlerarası etkileşimi sağlamıştır. Sanayi, akademi ve araştırma örgütlerinin üretim teknolojilerini geliştirme, enformasyon teknolojilerinin araştırma ve geliştirilmesine destek sağlama, bilgi toplumunu yaratma bağlamında uygulanmış, karşılıklı çalışabilen ağlar yoluyla bilginin aktarılmasını sağlayan, market ve endüstrilerde araştırma ve geliştirmesi amaçlayan, bilim ve teknoloji araştırmalarında işbirliği yapma, ulusal araştırmaları Avrupa düzeyine taşıma konularında beş adet proje değişik zaman aralıklarında üretilerek uygulamaya konulmuştur. (Brite-Euram, Esprit, IDA, Eureko, Cost) Ayrıca eğitilmiş insan gücünü sağlamak içinde Socrates, Leonardo da Vinci gibi projeler de Avrupa Birliği'nin uygulamaya koyduğu eğitim programlarıdır.

Avrupa Birliği 21.yüzyılı, bilim ve teknoloji alanındaki etkinliğini artırmak, geleceğe umutla bakabilmek ve bilgi toplumunun öngörülerini yerine getirebilmek için, araştırma ve geliştirmeye önem vermek ve bu alana büyük yatırımlar yapmak gereğinin bilincindedir.

2010 yılında dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgiye dayalı ekonomiye sahip olmak isteyen Avrupa Birliği, belirlediği hedefine ulaşabilmek için bilim ve teknolojiye daha fazla kaynak ayırmak zorundadır. Bu kapsamda Avrupa Birliği 6. Çerçeve Programı bütçesine bilgi toplumu teknolojileri için 3.600 milyon Auro, Avrupa Açık Bilgi Toplumunda Yurttaşlık ve Yönetişim için de 225 milyon Auro ayırmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, t.y., s. 14).

Türkiye'nin de bilim ve araştırma politikasının AB ile uyumu incelenirken üzerinde durulacak temel konu, ülkemizin 6. Çerçeve Programına katılımıdır. Bu

sayede Türkiye'nin bilim ve araştırma alanında AB mevzuatı ile uyumda önemli mesafe kat edeceği düşünülmektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, t.y., s. 15).

Kasım 2002-Haziran 2004 tarihleri arasında Türkiye'nin 6. Çerçeve Programındaki durum özeti şöyledir: (Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu 11. toplantısı 10 Mart 2005.- Gelişmelere ilişkin değerlendirme ve kararlar. Tubitak-Ankara)

Toplam başvuru: 795 proje/1214 Türk ortak.

Toplam değerlendirilmeye alınan: 630 proje / 1061 Türk ortak

Toplam kabul edilen:96 proje / 128 Türk ortak

Türkiye'den katılımın olduğu projelerin kabul oranı: %12

AB üyesi ülkelerden sunulan projelerin ortalama kabul oranı ise %15 civarındadır. Buna göre Türkiye'den en az bir kuruluşun katılımcı olduğu projelerin desteklenme oranının Türk kuruluşların yer almadığı projelerin desteklenme oranından çok düşük olmadığı görülmektedir. Ancak, Türk kuruluşların dahil olduğu proje öneri sayısının diğer ülkelerin proje sayısına göre düşük olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu bağlamda, Türkiye'nin, 6. Çerçeve Programına katılımı için, başlangıçta yaklaşık 290 milyon Auro olarak hesaplanmış katkı payı, Komisyon tarafından yapılan girişimler sonucu 2005 ve 2006 yılları için geçerli katsayının düşürülmesi ile 245 milyon Auro'ya inmiştir.

Ülkemizde de bilgi toplumunun oluşmasını gerçekleştirmek için altyapı gereksinimlerini ortaya çıkarmak amacıyla 1999 yılında TUENA (Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı) adı altında bir proje grubu oluşturulmuş ve yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanan raporla gerekli bilgiler topluma sunulmuştur. Ayrıca bilgi merkezlerinden olan halk kütüphaneleri ile ilgili olarak Pulman-XT ve Calimera projeleri yürütülmektedir. Tüm bu çalışmalar bilgi toplumunun oluşumu için atılan adımlardır.

Dünyanın oluşumundan günümüze kadar olan süreçte, insanlığın bugününe baktığımızda geçmişten kalan bütün iyi ve güzel izlerin hep insan aklının ürünü olduğunu görüyoruz. İnsan aklını özgür ve yaratıcı kılan ise bilimsel yöntem ve bu yöntemle ulaşılan bilgi, bilimsel bilgidir. O halde geleceği kurmak için en sağlam dayanak bilimsel bilgi ve bu temelde örgütlenmiş toplum yapısıdır (Irmak, 2000, s. 143-144). Bu yapıyı oluşturacak olan unsurlar da **“bilgi-bilgi insanı ve Bilgi**

Toplumu”dur. İşte böyle bir toplum, hukuk yoluyla biçimlendirilir, ekonomi yoluyla yaşar ve güçlenir, kültür yoluyla kimliğini korur. Dış politika yoluyla da dünyada varlığını sürdürür (Keskin, 2001).

Sonuç

III. Selim zamanında önce askeri alanda başlayan ve Tanzimat Fermanıyla sosyal, yönetsel ve kültürel alanlara taşınmaya çalışılan batılaşma gayretleri, genç Cumhuriyetin gerçekleştirdiği reformlarla dönüşü olmayan bir yola girmiştir. AB ile geliştirilen ilişkiler bu gayretlerin önemli halkalarıdır. O halde, Avrupa Birliği sürecinde bilginin gerek birey açısından, gerekse ülkeler açısından ekonomik bir güç olduğunu görebilmeli; siyasi, bilgi, eğitim, kültür ve ekonomik politikalarımızı, ülkenin çıkarları doğrultusunda siyaset üstü düşünülerek sonuçlandırılmalıdır.

Bilgi edinmenin, araştırmanın, üretmenin ve üretileni yaymanın önündeki tüm politik ve hukuki engeller kaldırılmalı; düşünen ve üreten bireylerin yetiştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle, bilgi merkezlerimizden olan, toplumun bilgilenmesi ve eğitilmesinde önemli bir kaynak teşkil eden, “halk kütüphaneleri”nin, Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi, bilgi teknolojileriyle donatılarak nitelikli personel ile çağdaş eğitim, bilgi ve kültür hizmetlerini topluma sunar hale getirilmesi gerekmektedir.

Ancak, tüm bu çalışma ve gelişim içerisinde yeni bilgiler edinir ve dünya ile kültür alışveriş ilişkilerinde bulunurken, benlik, anane ve milli kültürümüzü, folklorumuzu kaybetmemek ve pekiştirmek önemlidir. Her harfin, her nağmenin kişilik ve yapı taşlarımızda izi vardır. Evrensel bilgi ağına bizim katkımız artmalıdır. Kitap ve çağdaş iletişim bunun anahtarıdır.

Şu gerçek hatırdan olmalıdır ki: Işık ve ses vermeyen, çağdaş bilgi dünyasına sanatsal ve kültürel katkıda bulunmayan toplumlar, küreselleşmenin gücüne dayanamaz ve erirler. Yüce Atatürk’ün **“Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir”** vecizesinin derin anlamı iyi kavranmalıdır.

Avrupa Birliği sürecinde, dünyada gelişen “küreselleşme” ile ilgili olumsuz sonuçlardan etkilenmemek ve Ulu önder Atatürk ile arkadaşlarının kurup yaşattığı, bizlere emanet ettiği Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını koruyup sürdürmek için,

düşünen, sorgulayan ve üreten toplumun güvenli geleceğimizin teminatı olduğu düşüncesiyle saygılar sunarım.

“BİLİNÇLİ TOPLUM, GÜVENLİ GELECEK DİR. GELECEK İSE BIRAKTIĞIMIZ İZLERDİR.”

Kaynakça

- Bozkurt, V. (2000). *Enformasyon toplumu ve Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gürbüz, İ. (2003). Avrupa Birliği ve kütüphaneler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul:İstanbul Üniversitesi.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (t.y.). *Avrupa Birliği'nin Bilim ve Araştırma Politikası*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Keskin, Y. (2001). *Avrupa yollarında Türkiye*.-Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kongar, E. (1993). Uluslararası Doğu Avrupa, Balkanlar ve Karadeniz Ülkelerindeki Çağdaş Türk Dili Ve Edebiyatı Sempozyumu (7-9 Ekim 1993) açış konuşması *Oluşum Dergisi*, 1(4), 3.
- Kongar, E. (2005, 9 Şubat). Aydınlanma/dış dinamik Türkiye nasıl egemen oldu? *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.
- Küreselleşme-Avrupa Birliği ve Bilgi Hizmetleri 36.Kütüphane Haftası Bildirileri* .- A. Karataş ve S. Karaağaç. (Yay.Hazl.) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Şubesi.
- Öymen, O. (2003). *Türkiye'nin gücü: 21.Yüzyılda Türkiye, Avrupa ve Dünya*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Serinözü, K. (2005, 1 Mart). Olaylar insanlar/düşünmeye bilime çağrı. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu ve dönüşümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Törüner, Y. (2005, 22 Ağustos). Bizi neden istemiyorlar? İstanbul: *Milliyet Gazetesi*, s.8.
- TÜSİAD. (2001). *Avrupa Birliği yolunda bilgi toplumu ve e-Türkiye*. İstanbul: Türk Sanayi ve İş Adamları Derneği.